

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ВМІННЯ ВЧИТИСЯ» У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Анікіна О.В.

вчитель початкових класів

Рівненського навчально-реабілітаційного центру

«Особлива дитина»

Анотація. У статті розглядається питання компетентнісного та діяльнісного підходів до навчально-виховного процесу як педагогічного явища, визначеного державними освітніми стандартами. Запропоновано шляхи формування ключової компетентності «вміння вчитися», яка забезпечує навчання протягом усього життя. У статті подано результати дослідження рівня сформованості у дітей з особливими освітніми потребами вміння вчитися. У ході дослідження були визначені взаємопов'язані складові компетентності «вміння вчитися», які інтегрують мотиваційні, соціальні та когнітивні аспекти процесу навчання.

Ключові слова: компетентність, вміння вчитися, інтеграція, інтегральна педагогічна технологія, діти з особливими освітніми потребами.

Анотація. В статье рассматривается вопрос компетентностного и деятельностного подходов к учебно-воспитательному процессу как педагогическому явлению, определенного государственными образовательными стандартами. Предложены пути формирования ключевой компетентности «умение учиться», которая обеспечивает обучение в течение всей жизни. В статье представлены результаты исследования уровня сформированности у детей с особыми образовательными потребностями умения учиться. В ходе исследования были определены взаимосвязанные

составляющие компетентности «умение учиться», которые интегрируют мотивационные, социальные и когнитивные аспекты процесса обучения.

Ключевые слова: компетентность, умение учиться, интеграция, интегральная педагогическая технология, дети с особыми образовательными потребностями.

Annotation. The article discusses the competence and activity approach to the educational process as a pedagogical phenomenon defined state educational standards. Ways of formation of key competence "ability to learn" that provides lifelong learning. The article presents the results of research in the formation of children with special educational needs the ability to learn. The study identified interrelated components of competence "ability to learn" who integrate motivational, social and cognitive aspects of learning.

Keywords: competence, ability to learn, integration, integrated educational technology, children with special educational needs.

Актуальність теми

Одним з головних завдань, поставлених «Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами», є збудити і виявити самостійні і творчі здібності дитини з особливими освітніми потребами, сформувати її особистість, навчити жити в соціумі [5].

Вміння вчитися програмує індивідуальний досвід самостійного навчання. Компетентність «вміння вчитися» передбачає, що особистість: сама визначає мету навчально-пізнавальної діяльності; планує, програмує свою діяльність; організовує свою працю для досягнення мети; знаходить і накопичує потрібні знання, способи для розв'язання завдань; виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції; усвідомлює свою діяльність і практично її вдосконалює; має вміння і навички самоконтролю та самооцінки. Людина, яка вміє самостійно вчитися, в майбутньому зможе самостійно та творчо працювати [3].

Постановка проблеми

В умовах розвитку інформаційного суспільства особливого значення набуває формування компетентності «вміння вчитися», яка визначається здатністю людини здобувати знання, мобілізувати їх і використовувати у конкретній ситуації [2].

На сьогодні в освіті повинні здійснитися такі перетворення, за яких школа має стати майстернею, де вчителі разом з учнями будуть продукувати нові знання, а не лише передавати знання та досвід попередніх поколінь. А тому смисловими змінами в сучасних школах мають стати пріоритетні завдання, зокрема:

- навчати способам мислення, вчити «як думати», а не «що думати»;
- надати учням рівні можливості у виборі форми і змісту навчання;
- мотивувати дітей до навчання упродовж усього життя, а не прагнути навчити на все життя;
- створювати умови для опанування і самостійного продукування ще неіснуючих знань, а не змушувати заучувати «вчорашні знання»;
- сприяти формуванню суспільно-індивідуального світогляду, який убезпечує особистість від руйнівних маніпуляційних впливів;
- сприяти становленню інформаційної культури особистості, здатної до активного управління інформацією, а не культивувати пасивне некритичне сприйняття інформації [4].

Саме у період формування ключової компетентності «вміння вчитися» важливим є розвиток таких навичок як пізнавальна та творча активність, готовність до співробітництва, взаєморозуміння.

У дітей з особливими освітніми потребами низька пізнавальна активність. Активність на уроках не виникає сама собою, її треба стимулювати, створюючи відповідну атмосферу. Традиційна класно-урочна система не стимулює дітей до самостійної організації власних дій і умінь. Тому більша частина того, що заплановано на урок, не засвоюється. У свідомості дітей залишаються невиразні, не пов'язані між собою уявлення і поняття. Труднощі у засвоєнні навчального матеріалу учнями допоміжної школи

нерідко призводять до зниження їхнього інтересу до навчання. Якщо ж навчання для дітей стає цікавим процесом, воно для них вже не є обтяжливим. Стимулювання здорового навчального та індивідуального розвитку дітей з особливими освітніми потребами, формування цілісних знань і є основною метою інтегральної педагогічної технології.

Мета дослідження: Метою статті є спроба розглянути різні погляди на складові компетентності вміння вчитися; представити результати теоретичного дослідження щодо формування вміння вчитися у дітей з особливими освітніми потребами засобами інтегральної педагогічної технології.

Методи дослідження: порівняльний аналіз джерел наукової педагогічної літератури, опитування з метою дослідити здатність дітей з особливими освітніми потребами оцінити вміння вчитися на рівні компетентності, спостереження за учнями.

Результати дослідження та їх обговорення

Державні освітні стандарти і навчальні програми повинні забезпечувати «формування особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі». У них повинні бути закладені найновіші досягнення науки, технологій, педагогічної думки, новий освітній зміст.

Реалізувати всі ці завдання можна за умови, що навчально-виховний процес в школі буде «спрямовано на розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного школяра, оскільки суспільство потребує особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін» [4].

Дослідження, проведені психологами, показали, що успіх на 85% залежить від особистісних якостей, правильного вибору лінії поведінки, і лише на 15% визначається наявними знаннями.

Таким чином, необхідність переорієнтації акцентів в освіті із засвоєння фактів на оволодіння способами взаємодії зі світом, продукування різних варіантів вирішення проблеми та вибір найоптимальнішого шляху досягнення прогнозованого результату призводить до осмислення необхідності змінити характер навчального процесу та способів діяльності учнів [4].

Наша традиційна школа досягла значних успіхів, використовуючи дві з багато численних здібностей людини: комунікативну, тобто здібність розмовляти, читати і писати; і математичну, яка застосовується в логіці, математиці та природничих науках.

У книзі «Революція у навчанні» Гордон Драйден та Джаннетт Вос називають дві «речі», дві здібності, які повинні сформувати основу сучасної шкільної освіти і бути присутніми у всіх інших курсах: учіння тому, **як вчитися**, і навчання тому, **як мислити**. Насамперед, це вивчення механізмів пам'яті, процесів запам'ятовування і збереження інформації, поєднання її з новими ідеями і пошук нових знань, коли це необхідно.

Окремі із цих методик називаються «прискорене навчання», «сугестопедагогіка» та «інтегроване навчання». Це просто «справжнє навчання», яке дарує дітям радість пізнання. Загальним для всіх таких методик є те, що вони допомагають використати всі «різновиди» інтелекту і всі органи відчуття для того, щоб навчатися набагато швидше: використовуючи музику, ритм, ритми, зображення, відчуття, емоції та дію [6].

Інтегральна педагогічна технологія — це модель навчання, яка ґрунтується на виявленні в різних навчальних предметах однотипних елементів (проблем, сюжетів, подій, закономірностей) і поєднанні їх у якісно нову цілісну картину. Інтегрування навчальних предметів являє собою узгодження

завдань окремих програм з метою усунення дублювання та створення умов для поглибленого засвоєння навчального матеріалу

Порушення психофізичного розвитку в учнів з особливими потребами (особливо молодшого віку) не дає їм змоги тривалий час поглиблено працювати в одному напрямку. Цим дітям властива значна втомлюваність. Так, слухати пояснення вони можуть протягом 5 – 7 хвилин, читати – 5 – 10 хвилин, малювати – 5 – 7 хвилин, гратися – 5 – 10 хвилин. Учні мають не лише усно працювати, а й щось робити практично: малювати, ліпити, вирізувати, викладати з паличок, складати пазли, розглядати предмети, малюнки. Завдяки використанню різних видів пізнавальної діяльності в роботу включаються обидві півкулі головного мозку. Учні не тільки аналізують, співставляють, роблять висновки, але й отримують насолоду від почутого, побаченого, виконаного своїми руками. Результатом такої роботи є перш за все велике емоційне піднесення, задоволення учнів, а звідси – інтерес до навчання, до пізнання, розвиток емоційно-пізнавальної сфери.

Практична реалізація ідеї інтегрованого навчання сприяє розвитку ціннісного ставлення дітей до навчання, бо діти краще розуміють навчальний матеріал на міжпредметній основі, що є запорукою успішного формування не тільки предметних компетентностей учнів, але й ключових, зокрема, «вміння вчитися».

Герберт Спенсер був одним із перших, хто в минулому столітті поставив запитання: «Які знання найбільш цінні і важливі?» Сам він відповів на нього так: «Ті знання, які допоможуть молодим людям вирішувати проблеми і підготують до вирішення завдань, які зазвичай виникають у дорослих у демократичному суспільстві» [4].

Американський професор Джон Дьюї скористався цією ідеєю і створив на її основі теорію освіти, яка стала популярною. У центрі цієї «прогресивної» теорії розвинулись два великих напрямки. Відповідно одному з них, система освіти повинна бути «зосереджена на дитині», а програма освіти повинна

виходити із індивідуальних потреб кожного учня. Інший напрямок проголошував ідею «зосередження на суспільстві» [6].

І зовсім недавно виникала альтернативна теорія, яка скомбінувала кращі риси всіх попередніх теорій. Звичайно, кожний випускник школи повинен вміти читати, писати без помилок і засвоїти основи математики, історії, географії, природничих наук, музики та багато іншого. Проте, беручи до уваги безперервні зміни, що проходять у нашому суспільстві, важливіше, щоб кожний випускник школи умів самостійно діяти, самостійно навчатися, самостійно керувати своїм майбутнім.

Академік О.Я. Савченко зазначає, що «учень уміє вчитися, якщо він визначає сам або приймає мету, яку ставить учитель, відповідно до неї планує й виконує необхідні дії, аналізує та оцінює свої результати» [7].

Як зазначають науковці (В.Шарко, М.Галатюк, С.Воровщиков), методологічною **основою формування компетентності «вміння вчитися» є діяльнісний підхід**, оскільки компетентність і формується, і виявляється у процесі діяльності. Діяльнісний підхід визначається спрямованістю навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [4].

Ознаками діяльнісного підходу є розвиток потреби і здатності до самоосвіти, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю, самооцінювання навчальної діяльності.

Навчальна діяльність дитини з особливими освітніми потребами повинна мати чітку мотивацію, щоби запобігти байдужому ставленню до навчання та виникненню протесту проти нав'язування навчальної діяльності.

У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури Н. Бухлова зробила висновки щодо особливостей мотивів та умов формування навчальної мотивації дітей.

Мотиви навчання дітей з особливими освітніми потребами найчастіше такі:

- прагнення отримати нагороду;
- хороша оцінка;
- бажання отримати схвалення від батьків;
- прагнення завоювати авторитет серед однокласників, у вчителя;
- честолюбство;
- почуття відповідальності;
- бажання заслужити похвалу від значущої особистості чи особистостей;
- бажання уникнути покарання;
- звичка виконувати вимоги дорослих;
- пізнавальний інтерес.

Умови формування навчальної мотивації учнів початкових класів:

- формування адекватної самооцінки своїх можливостей;
- підтримка прагнення до саморозвитку та самовдосконалення;
- виховання відповідального ставлення до навчальної роботи, почуття відповідальності;
- збагачення змісту особистісно зорієнтованим цікавим матеріалом;
- гуманне ставлення до учня, повага до особистості дитини;
- задоволення потреби у спілкуванні з учителем та однокласниками;
- збагачення мислення інтелектуальними почуттями;
- формування допитливості, пізнавального інтересу;
- використання різних способів педагогічної підтримки;
- формування вміння працювати з книгою [1].

Висновки

Переорієнтація парадигми освіти зі знанневої в компетентнісну полягає у тому, що знання, наразі, не вважаються головним критерієм розвитку особистості. Відбувається зміщення акцентів зі знанневої підготовки на

самостійне оволодіння знаннями, оптимальне використання їх у процесі життєтворчості, реалізації самостійності у прийнятті рішень [4].

Проведений аналіз педагогічної літератури і результатів теоретичного та практичного дослідження дає підстави зробити висновок про те, що вміння вчитися є важливою ключовою компетентністю й означає не лише оволодіння шкільним предметом, але і набуття учнями знань у навчальному процесі, здатністю їх використовувати, оцінювати результати власної навчальної діяльності. Погляди вчених щодо структури цієї ключової компетентності певною мірою відрізняються, однак, їх поєднує думка про те, що в основі вміння вчитися лежить навчальна діяльність, яка має такі складові:

- осмислення необхідності вміння вчитися;
- планування самонавчання;
- організація навчальної діяльності;
- перевірка досягнень, самоконтроль та самооцінка [2].

Перспективи подальших досліджень

Процес формування в учнів ключової компетентності безперервний і відбувається кожної хвилини взаємодії педагога з учнями. Вирішення однієї з найважливіших проблем педагогіки, такої як формування в учнів ключової компетентності «вміння вчитися», лежить у площині пошуку шляхів актуального і випереджувального реагування на виклики часу та визначення важливих для сьогодення способів проектування навчально-виховного процесу [7].

Інтегральна педагогічна технологія – це і є ліквідація штампу, рутини, одноманітності; це зміни, розвиток, пошук нових шляхів вирішення проблеми.

Матеріали чинних програм та підручників допоміжної школи дозволяють об'єднувати близькі за змістом теми, поняття з різних предметів для формування у школярів цілісного уявлення про явища, події, світ в цілому.

Завдяки розширенню рамок об'єму матеріалу, використанню різних видів

пізнавальної діяльності, в роботу включаються обидві півкулі головного мозку – учні не тільки аналізують, співставляють, роблять висновки, але й отримують насолоду від почутого, побаченого, виконаного своїми руками.

Таким чином, змінюється підхід до навчання. Новий зміст уроку, організація, його структура змінює хід уроку і сприймання матеріалу, що вивчається. Розширюється інформованість, яка стає більш ціленаправленою і цілісною. І саме вона створює емоційний настрій, викликає бажання вчитись, а значить розвиватись та самовиражатись.

Список використаної літератури

1. Бухлова Н. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів./ Н.Бухлова.– К. Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. –128 с. (Б-ка «Шкіл. світу»). –Бібліогр. с. 124– 127.
2. Ващенко Л. С. Уміння вчитися – ключова компетентність учнівської молоді сучасного інформаційного суспільства.
3. Вербицький В. В. Формування ключових компетентностей учнів – основне завдання навчального закладу.
4. Гаряча С. А. Формування в учнів ключової компетентності "Уміння вчитися" відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів/ С. А. Гаряча. – Черкаси: ЧОППОП, 2014. – 48 с.
5. Державний стандарт початкової загальної середньої освіти // Початкова освіта. – 2011. - № 18.
6. Драйден Г. Революція в обучении: Перевод с англ. / Гордон Драйден, Джаннетт Вос –М. : ООО «ПАРВИНЭ», 2003. –672 с.
7. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти/ О. Я. Савченко / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики// за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004. — С. 34–46.
8. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підр./ О. Я. Савченко. –К. : Грамота, 2012. –504 с.

Дані автора: **Анікіна Ольга Володимирівна, вчитель початкових класів, вчитель-методист, Рівненський** навчально-реабілітаційний центр «Особлива дитина».